

agriculture in the conditions of digital economy, and a set of the proposed complex-technological projects will create the necessary impetus to bring agriculture to European standards within the framework of the adaptive and progressive concept of digitalization of the given sector of the economy.

Keywords: *project management, agriculture, agricultural enterprise, innovations, digitalization.*

УДК 330.83:336.2

DOI 10.31395/2415-8240-2020-97-2-98-108

ДЕВІАНТНІ ДІЇ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОВЕДІНКОВИХ ФІНАНСІВ

Л. В. Барабаш, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

Економічна криза в державі та негнучкі інструменти податкової політики повсякчас вважалися причиною порушень податкових норм платниками. Однак існують й інші пояснення, які виникають на перетині площини співіснування індивіда та держави, психології й економіки і стосуються більшою мірою платника як особи, індивіда, якому властива ірраціональність поведінки. Визначені законодавством для платників податків норми поведінки не завжди виконуються, а їх порушення обов'язково карається. Саме такі порушення й класифікуються як девіантна поведінка платників податків, а їх реалізація відбувається у формі ухилення (уникнення) оподаткування. При цьому існує низка чинників психоемоційного характеру, що спонукають індивіда до нераціональних дій у сфері економіки і фінансів.

Ключові слова: *платник податків, поведінкові фінанси, ухилення (уникнення) оподаткування, теорія перспектив, девіантна поведінка.*

Постановка проблеми. Базисом фінансової системи держави є зважена та логічна поведінка активної частини населення — платників податків. До них відносяться як фізичні, так і юридичні особи, на яких, внаслідок провадження відповідної діяльності (трудової, підприємницької, виробничої тощо) покладається обов'язок сплати податків і платежів. Саме їхня поведінка, у тісній взаємодії з урядовими стратегіями, відповідає за сприятливий фінансово-економічний клімат у країні.

Поведінка платників податків визначається на різних рівнях функціонування суспільства. Зокрема, існує нормативно-правова сторона питання, що регулюється пунктами Конституції, законів і кодексів, а також соціальні передумови та традиції, які сформувалися під впливом загальних настроїв у суспільстві. Порушення встановлених правил і норм провокує каральні дії з боку держави та контролюючих органів відносно платників

податків. Однак важливо з'ясувати, які саме причини та фактори спонукали платників до порушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «девіантна поведінка» походить від латинського *deviatio*, що трактується як «відхилення», та характеризує дії, що провадяться всупереч загальноприйнятим нормам [1]. І якщо раніше даному визначенню надавали суто психологічних ознак, то з часом воно набуло соціальних, а згодом й економічних рис.

Характеризуючи девіантну поведінку, М. Кікалішвілі наголошує: «Вона виражається у вчинках, діях (або бездіяльності) як окремих індивідів, так і соціальних груп, що відступають від встановлених законодавчо або сформованих в конкретному соціумі загальноприйнятих норм, правил, принципів, зразків поведінки, звичаїв, традицій» [5, с. 115]. Наведеним визначенням автор підтримує соціальну характеристику досліджуваного поняття, проте існують й інші позиції його оцінки.

З'ясовуючи сутність і причини девіантної поведінки, Хосе А. Ногера, Франсіско Х. Мігель Кесада, Едуардо Тапіа та Тоні Лласер зауважують: «...соціологи та соціологічні теоретики, як правило, поклалися на різні механізми соціалізації та інтерналізації, щоб пояснити нормативну відповідність ... економісти, зі свого боку, поклалися на теорії стримування: від раціональних людей очікується дотримання норм, коли очікувана користь від дотримання вище, ніж від недотримання...». При цьому автори зазначають, що ще Макс Вебер «...усвідомлював цю двоїсту природу підпорядкування: з одного боку, він визнавав, що люди часто діють відповідно норм, коли це в їхніх інтересах, і намагаються уникати відповідності, якщо це не так; але, з іншого боку, він часто зазначав, що у нормативних підстав є своя власна логіка, незалежна від простих особистих інтересів, і що норми не завжди дотримуються суто інструментальним чином» [13].

Тобто девіантна поведінка, у будь-якій площині, це схильність особи до ірраціональності, нелогічності. І зосереджуючи увагу на економічній складовій, зокрема на діях осіб відносно сплати податків, можемо узагальнити, що це вчинки, які не відповідають, а іноді й суперечать встановленим державою законодавчим нормам і обмеженням.

Методика досліджень. Дослідження за заявленою у статті проблематикою проводилося з використанням низки методів дослідження: абстракції — для з'ясування сутності ключових понять; аналізу та синтезу — для виявлення поведінкових чинників впливу на девіантні дії платників податків; індукції і дедукції — для узагальнення наслідків впливу означених факторів.

Результати дослідження. На ірраціональності людської природи — як особи та громадянина, на якого покладене певне коло обов'язків, зауважили Д. Канеман й А. Тверські — засновники поведінкових фінансів. Поєднавши соціальну психологію з економікою, вчені, через поведінку особистості та характерні ефекти, змогли довести її вплив на загальну фінансово-економічну ситуацію державі.

Одна з основних теорій поведінкових фінансів — теорія перспектив Д. Канемана й А. Тверські — включає в себе дві стадії рішення: редагування й оцінка. На стадії редагування, ризикові ситуації спрощуються з використанням різних евристик вибору. На стадії оцінки альтернативи, які мають вищий рівень ризику, оцінюються з використанням різних психологічних принципів [3, с. 14]. При цьому до останніх віднесено:

1) залежність від порівняння: при оцінці результатів особа, яка приймає рішення, має певний «рівень порівняння». Результати порівнюються з вихідною (нульовою) точкою. Якщо вони більші за вихідну точку, то вони класифікуються як «набутки», якщо менші — «збитки» [10];

2) уникнення втрат: люди чутливіші до втрат, аніж до прибутків такого ж розміру [4, с. 225];

3) нелінійне зважування ймовірності: суб'єкти, які приймають рішення, переоцінюють малу та недооцінюють велику ймовірність настання якоїсь події;

4) спадний тренд чутливості до прибутків і витрат: у разі зростання прибутків і витрат в абсолютному вимірі стосовно вихідної точки, їх відносний вплив на корисність або задоволення особи, яка приймає рішення, падає [7, с. 28].

Саме означені вище принципи є визначальними при вчиненні платниками податків девіантних дій. До таких, в першу чергу, слід віднести ухилення від сплати податків або уникнення оподаткування.

Для фінансово-економічних систем держав, особливо з нестабільними характеристиками, ухилення від сплати податків є суттєвою проблемою та навіть загрозою. І хоча його розглядають як добровільне зниження податкового тягаря за допомогою незаконних засобів [11], платники податків у цьому випадку прирівнюються до шахраїв і злочинців, оскільки порушують базові принципи функціонування податкової системи — справедливості та рівності [12, 14].

Скорочення ж кількості ухилень від оподаткування дозволяє збільшити дохідну частину бюджету та забезпечити належне фінансування його видатків [13]. Відтак цілком зрозуміло, що ухилення (уникнення) оподаткування є відхиленням від встановлених норм, одним з чинників формування тіньового сектору економіки й ознакою девіантної поведінки платників податків.

Ухилення (уникнення) оподаткування, з економічної точки зору, зумовлені впливом податків на доходи та витрати платників і неусвідомленням ними вигід від споживання суспільних благ, що фінансуються державою.

З психологічної позиції, податкові платежі ототожнюються з примусом, а їхнє стягнення відбувається без згоди більшості платників, що спонукає останніх до бажання зменшити податкові зобов'язання або взагалі ухилитися від їх виконання.

Соціальна сторона явища зумовлена відсутністю зворотного зв'язку між платниками податків і державними органами влади, прозорості й ефективної системи контролю за витрачанням бюджетних коштів, що врівноважують

податкові витрати з отримуваними благами, формуючи при цьому еквівалентність податкових платежів і суспільних вигод [6].

Наразі виокремлюють такі варіанти ухилення (уникнення) оподаткування (рис. 1).

Ухилення від сплати податків – нелегальний шлях зменшення податкових зобов'язань, заснований на свідомому використанні методів приховування доходів і майна від податкових органів і недостовірності бухгалтерської і податкової звітності.

Податкова оптимізація – сукупність методів і засобів, які дозволяють обрати з числа усіх можливих варіантів розвитку той, що забезпечить найбільш ефективне використання фінансових ресурсів, які знаходяться в розпорядженні суб'єкта оподаткування.

Мінімізація оподаткування – сукупність заходів, спрямованих на зменшення бази оподаткування.

Податкове планування – сукупність методів і заходів, спрямованих на збільшення фінансових ресурсів, які залишаються в розпорядженні підприємства після сплати податків та інших відрахувань, заснована на використанні існуючих можливостей у галузі податкового законодавства та врахуванні змін всіх факторів, що впливають на рівень оподаткування.

Рис. 1. Види ухилення (уникнення) оподаткування

Зважаючи на варіативність ухилення (уникнення) оподаткування, слід зазначити, що спектр провокативних факторів також є доволі розгалуженим (табл. 1). Наведені у табл. 1 фактори, безумовно, провакують платників податків до ухилення (уникнення) оподаткування, висвітлюючи при цьому їх взаємодію у різних площинах соціально-економічної взаємодії. Однак зосередимося детальніше на поведінкових чинниках.

Приймаючи рішення щодо ухилення (уникнення) оподаткування, кожен платник податків керується власними емоціями та відчуттями. І першопричини негативного ставлення до оподаткування й обов'язкової сплати податків зумовлені *ефектом ореолу*. За твердженням Д. Канемана [4], відзиви окремих осіб і суспільна думка формують відповідне ставлення до тих чи інших осіб або явищ. А тому свої рішення особа в більшості випадків приймає не в результаті ґрунтовних раціональних підрахунків чи підходів, а спираючись на усталені судження, думки, погляди.

Табл. 1. Основні фактори, що спонукають до ухилення (уникнення) оподаткування і їх характеристика [8, с. 32–33, 9]

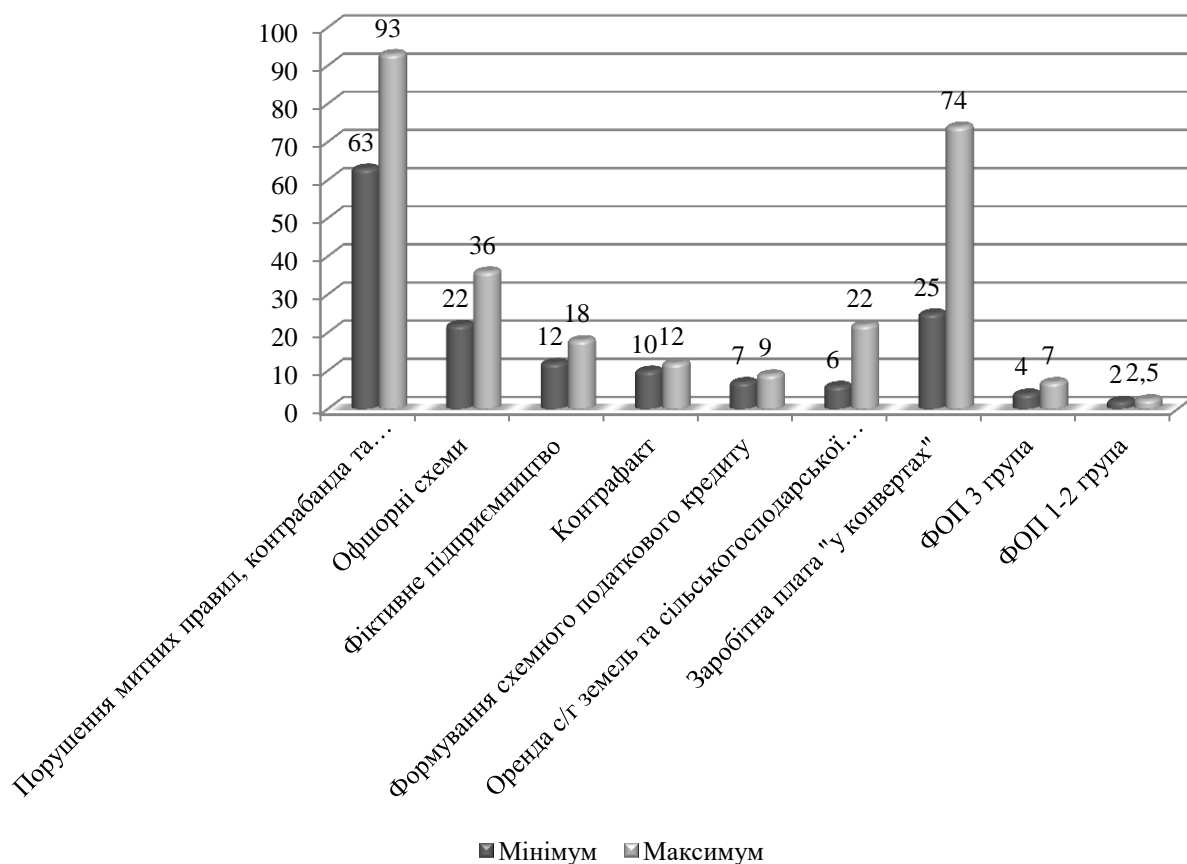
Група		Характеристика
За ознакою часу	Коротко строкові	<ul style="list-style-type: none"> - прорахунки в реформуванні відносин власності; - фіскальний тиск; - відсутність стабільного й ефективного законодавства; - відставання правового поля від практики; - здійснення тіньової діяльності; - низька платоспроможність населення; - нерозвинена ринкова структура
	Середньост рокові	<ul style="list-style-type: none"> - деформованість структури та висока витратомісткість виробництва; - надмірне втручання держави в економічні процеси; - монополізм влади і її майже повна безвідповідальність; - низький рівень розвитку продуктивних сил і конкурентоспроможності вітчизняних товарів; - низькі стандарти якості життя людей
	Довго строкові	<ul style="list-style-type: none"> - тривала ізольованість української економіки від інтеграційних процесів і відсутність адаптаційного періоду входження в світогосподарську економічну систему; - відсутність у підсвідомості людей демократичних традицій, які формуються десятиліттями і впливають на так зване «чесне підприємництво», виконання своїх обов'язків перед державою; - історичні традиції народу, формування патерналістичної ідеології реалізації соціальних відносин, висока залежність народу від державної політики; - відсутність механізмів відповідальності влади за дії або бездіяльність у разі порушення національних інтересів держави
Соціально- економічні	<ul style="list-style-type: none"> - наявність у країні тіньової економіки та значної кількості коштів, що обертаються в цій сфері; - різкий спад виробництва, збільшення підприємств посередницької діяльності, які не виробляють нової продукції; 	
Нормативно- правові	недоліки податкового законодавства та законодавства, що регулює відносини підприємницької діяльності	
Соціально- психологічні	<ul style="list-style-type: none"> - корумпованість у виконавчих органах влади; - відсутність довіри платники податків до органів влади; 	
Організаційні	<ul style="list-style-type: none"> - правовий нігілізм підприємців, - відсутність традицій у суспільстві щодо чинників оподаткування; 	
Кон'юнктурні	<ul style="list-style-type: none"> - розбалансованість банківської системи, - інфляційні процеси, - дефіцит бюджету: 	
Технічні	<ul style="list-style-type: none"> - недосконалість форм і методів податкового контролю, - прогалини юридичної техніки податкового законодавства, - недостатній рівень кваліфікації працівників контролюючих органів; 	
Морально- психологічні	<ul style="list-style-type: none"> - негативне ставлення до існуючої податкової системи, - низький рівень фінансової, правової і податкової культури населення; 	
Поведінкові	<ul style="list-style-type: none"> - ефект ореолу, - перевага надмірної впевненості над сумнівами, - закон малих чисел, - прогнозування на підставі репрезентативності, - уникнення втрат. 	

Тож оскільки сплата податків є примусом, вона носить негативний характер, а відсутність співставності між сумою сплачених коштів й отриманих вигод посилює у платників податків сформоване заперечення обов'язку.

Наступним чинником є *перевага надмірної впевненості над сумнівами*. Пояснюється він тим, що віра у власну унікальність і переконання у далекоглядності та глибокій економічній освіченості, що з'являються не на підставі досвіду чи логіки, а як результат довіри побаченому чи почутому, спонукають до прийняття ірраціональних рішень.

Доволі часто спонукальним мотивом до вчинення девіантних дій стає довіра індивідів до *закону малих чисел*, відповідно до якого негативний наслідок є скоріше випадковою подією, а не закономірністю. А тому прийняття рішення про ухилення (уникнення) від оподаткування спирається саме на випадковість небажаного результату, що, з власних суджень, визначається як невисока. Однак даний закон засвідчує, що низка малоймовірних випадкових подій формує закономірність і регулярну поведінку. Відтак декілька хибних рішень про ухилення (уникнення) оподаткування, які ми можемо спостерігати у вітчизняній сфері оподаткування, спровокували масовість даного явища, наслідком якого стало недоотримання коштів до бюджетів усіх рівнів.

Зокрема, втрати бюджету внаслідок схем ухилення (уникнення) оподаткування у 2018 р. склали від 131,0 до 273,5 млрд грн. (рис. 2).

Рис. 2. Втрати бюджету України внаслідок провадження схем ухилення (уникнення) оподаткування у 2018 р., млрд грн [2]

Так, за мінімальними підрахунками, у 2018 р. державна скарбниця недоотримала 13,2 % коштів, а за максимальними — 27,6 % (рис. 2). При цьому найбільше порушень податкового законодавства стосуються сфери функціонування непрямих податків (ПДВ, акциз, мито), а також сфери оподаткування доходів населення (податок на доходи фізичних осіб, єдиний соціальний внесок, військовий збір).

Повертаючись до поведінкових аспектів ухилення (уникнення) оподаткування, слід згадати про такий фактор, як *прогнозування на підставі репрезентативності*. Сутність даного чинника полягає у тому, що суспільні та власні стереотипи доволі часто є провокативним поштовхом до ухвалення ірраціональних рішень. Відтак якщо в суспільстві усталилася думка щодо завищених ставок податків і необхідності зменшення суми податкових зобов'язань заради отримання більших прибутків, буде прийняте рішення на користь девіантної поведінки, метою якої стане мінімізація податкових платежів.

Особливе місце в поведінкових фінансах займає аспект *уникнення втрат*, що є одним з визначальних у теорії перспектив. Людина за своєю сутністю намагається уникати розчарувань, пов'язаних із втратами, в тому числі — зі зменшенням власних прибутків. Причому втрати у сфері фінансів набувають значно більшої ваги, аніж вигоди. Оскільки сплата податків є відчуженням коштів, то їй, безперечно, притаманна характеристика втрат. Позитивних якостей від сплати податків при цьому, у вигляді вигод чи переваг від сплати податків, платник не вбачає. Відтак рішення про ухилення (уникнення) оподаткування видається цілком раціональним і логічним. Однак на довготривалу перспективу такі дії можуть носити більш негативний характер, адже внаслідок виявлення порушень рівень втрат збільшиться. Проте під час прийняття рішення платник керується правилом «малої вигоди зараз», ігноруючи позитивні наслідки, можливо навіть з більшими вигодами, в майбутньому.

Висновки. Суб'єктивізм кожного окремого індивіда, його дії, зумовлені впливом навколишнього середовища й оточення, усталені програми та стереотипи часто стають причинами девіантної поведінки особи як економічного суб'єкта — платника податків. Тому при побудові податкової системи та провадженні податкової політики важливо враховувати поведінкові чинники, які доволі часто нівелюють логічні дії держави та спонукають платників до девіантної поведінки.

Література

1. Большой толковый психологический словарь. Артур Ребер [пер. с англ.]. Т. 1 (А-О). АСТ, Вече, 2003. 592 с.
2. Дубровський В., Черкашин В., Гетман О. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні: нові виклики. Інститут соціально-економічної трансформації. Центр соціально-економічних досліджень CASE-Ukraine. Київ,

2019. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uploads/assets/files/2019/Pdf/Analiz-shem-2019-FINAL.pdf> (дата звернення 14.09.2020)

3. Жолоб А.О., Нечипоренко А.В. Аналіз розвитку теорії біхевіористичних фінансів. Тези доповідей міжн. наук.-практ. конф. «Економіка, фінанси, облік, менеджмент і право в Україні та світі» (Полтава, 1 грудня 2018 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2018. С. 13–14.

4. Канеман Д. Мислення швидко й повільно / пер. З англ.. Максим Яковлев. К.: Наш формат, 2017. 480 с.

5. Кікалішвілі М.В. Девіантна поведінка: поняття та ознаки. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 3(22). С. 109–122.

6. Коновалова І.М. Теоретичні аспекти ухилення від сплати податків та механізм їх уникнення URL: <http://www.klubok.net/article1889.html> (дата звернення 16.09.2020)

7. Кужелєв М. О. Корпоративний контроль: методологія дослідження, фінансовий аспект та моделі формування. *Фінанси, учет, банки: збірник наукових трудов*. 2012. Вып. 1 (18). С. 24–34.

8. Барабаш Л.В., Бечко П.К., Бондаренко Н.В., Власюк С.А., Осіпова А.А. Податки і податкова політика: опорний конспект лекцій. Умань: Видавець «Сочінський», 2019. 161 с.

9. Іванова Ю.Б., Крисоватий А. І., Кізіма А. Я. та ін Податковий менеджмент: підручник. К.: Знання, 2008. 525 с.

10. Шиллер Р. Иррациональный оптимизм: Как безрассудное поведение управляет рынками. М.: «Альпина Паблишер», 2013. 550 с.

11. Elffers H., Weigel R.H., Hessing D.J. The Consequences of Different Strategies for Measuring Tax Evasion Behaviour. *Journal of Economic Psychology*. 1987. № 8(3). P. 311–337.

12. IEF (2012) Opiniones actitudes fiscales de los espanoles en 2011. *Technical report*. 19, Madrid: Instituto de Estudios Fiscales (IEF)

13. Noguera J. A., Miguel Quesada F. J., Tapia E., Llàcer T. Tax Compliance, Rational Choice, and Social Influence: An Agent-Based Model. *Revue française de sociologie*. 2014. Vol. 55. № 4. P. 765–804.

14. Murfy L., Nagel T. The Myth of Ownership: Taxes and Justice. New York, NY: Oxford University Press, 2000. URL: https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/0195150163.001.0001/a_cprof-9780195150162 (дата звернення 05.10.2020)

References

1. Large explanatory psychological dictionary / Arthur Reber; [trans. with English]. T. 1 (A-O). AST, Veche, 2003. 592 p.

2. Dubrovsky, V., Cherkashin, V., Hetman, O. (2019). Comparative analysis of the fiscal effect of the use of instruments of evasion / avoidance of taxation in Ukraine: new challenges. Institute of Socio-Economic Transformation. Center for Socio-Economic Research CASE-Ukraine. URL:

<http://www.visnuk.com.ua/uploads/assets/files/2019/Pdf/Analiz-shem-2019-FINAL.pdf> (appeal date 14.09.2020)

3. Zholob, A.O., Nechyporenko, A.V. (2018). Analysis of the development of the theory of behavioral finance. Coll. theses added. int. scientific-practical conf. «Economics, finance, accounting, management and law in Ukraine and the world» (Poltava, December 1, 2018). Poltava: CFEND, 2018, pp. 13–14.

4. Kahneman, D. (2017). Thinking fast and slow / trans. From English. Maxim Yakovlev. K. : Nash format, 480 p.

5. Kikalishvili, M.V. (2011). Deviant behavior: concepts and signs. *Official journal of the Academy of Advocacy of Ukraine*, no. 3 (22), pp. 109–122.

6. Konovalova, I.M. Theoretical aspects of tax evasion and the mechanism of their avoidance URL: <http://www.klubok.net/article1889.html> (appeal date 16.09.2020)

7. Kuzhelev, M.O. (2012). Corporate control: research methodology, financial aspect and formation models. *Finance, accounting, banks: a collection of scientific papers*, Iss. 1 (18), pp. 24–34.

8. Barabash L.V., Bechko P.K., Bondarenko N.V., Vlasyuk S.A., Osipova A.A. (2019). Taxes and tax policy: a reference syllabus of lectures. Uman: Publisher «Sochinsky», 161 p.

9. Ivanova Yu.B., Krysovaty A.I., Kizima A.Ya. et al (2008). Tax management. K.: Znannia, 525 p.

10. Schiller, R. (2013). Irrational optimism: How reckless behavior manages markets. M.: «Alpina Publisher», 550 p.

11. Elffers, H., Weigel, R.H., Helsing, D.J. (1987). The Consequences of Different Strategies for Measuring Tax Evasion Behaviour. *Journal of Economic Psychology*, no. 8(3), pp. 311–337.

12. IEF (2012). Opiniones actitudes fiscales de los espanoles en 2011. Technical report. 19, Madrid: Instituto de Estudios Fiscales (IEF)

13. Noguera J. A., Miguel Quesada F. J., Tapia E., Llàcer T. (2014). Tax Compliance, Rational Choice, and Social Influence: An Agent-Based Model. *Revue française de sociologie*, vol. 55, no. 4, pp. 765

14. Murfy, L., Nagel, T. (2002). The Myth of Ownership: Taxes and Justice. New York, NY: Oxford University Press. URL: https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/0195150163.001.0001/a_cprof-9780195150162 (appeal date 05.10.2020)

Аннотация

Барабаш Л. В.

Девиантные действия налогоплательщиков сквозь призму поведенческих финансов

В современном мире налоги являются важнейшим источником финансирования государства. Однако эффективность налогообложения напрямую зависит от уровня уплаты налогов и, соответственно, от поведения их плательщиков.

Законодательство формирует четкое понятие плательщика налогов и особенности его поведения, которое называют налоговой культурой. Однако очень часто плательщики нарушают обозначенные условия, демонстрируя тем самым девиантное поведение. Под последним следует подразумевать склонность индивида к иррациональности, к которой относится и противоречащее законодательству уклонение от налогообложения.

Исследование иррационального поведения индивидов, проводимое Д. Канеманом и А. Тверски, легло в основу теории перспектив, которая обозначает моменты, влияющие на принятие девиантных решений. В рамках теории было определено четыре ключевых составляющих: зависимость от сравнения, избежание потерь, нелинейное взвешивание вероятности и нисходящий тренд чувствительности к доходам и расходам.

В налоговой сфере Украины выделяют четыре вида уклонения от налогообложения: собственно уклонение от уплаты налогов, налоговая оптимизация, минимизация налогообложения, налоговое планирование. Однако факторы, провоцирующие их появление, одни и те же. Объединенные в девять групп, они охватывают временную составляющую, социально-экономическую, нормативно-правовую, социально-психологическую, организационную, конъюнктурную, техническую, морально-психологическую и поведенческую.

Среди поведенческих факторов, непосредственно влияющих на формирование девиантного поведения у налогоплательщиков, следует отметить эффект ореола, преимущество чрезмерной уверенности над сомнениями, закон малых чисел, прогнозирование на основании репрезентативности и избежание потерь. Каждый из заявленных факторов способствует ложному представлению налогоплательщика о собственных способностях и глубине экономических знаний, создает иллюзию минимальной вероятности неблагоприятного исхода и поддерживается боязнью потерь.

Ключевые слова: налогоплательщик, поведенческие финансы, уклонение от налогообложения, теория перспектив, девиантное поведение.

Annotation

Barabash L. V.

Deviant actions of taxpayers through the prism of behavioral finance

In the modern world, taxes are the most important source of government funding. However, the efficiency of taxation directly depends on the level of tax payments and, accordingly, on the behavior of tax payers. Legislation forms a clear concept of the taxpayer and the specifics of his behavior, which is called tax culture. However, very often payers violate the designated conditions, thereby demonstrating deviant behavior. The latter should be understood to mean the individual's tendency to irrationality, which includes tax evasion that is contrary to the law.

The study of the irrational behavior of individuals, conducted by D. Kahneman and A. Tversky, formed the basis of the theory of prospects, which designates the moments that influence the adoption of deviant decisions. Within the framework of the theory, four key components were identified: reliance on comparison, avoidance of losses, non-linear weighting of probability, and a downtrend in sensitivity to income and expenses. In the tax sphere of Ukraine, there are four types of tax evasion: tax evasion itself, tax optimization, tax minimization, tax planning. However, the factors provoking their appearance are the same.

Combined into nine groups, they cover the time component, socio-economic, regulatory, socio-psychological, organizational, opportunistic, technical, moral-psychological and behavioral.

Among the behavioral factors that directly affect the formation of deviant behavior in taxpayers, it should be noted the halo effect, the advantage of overconfidence over doubt, the law of small numbers, forecasting based on representativeness and avoiding losses. Each of the stated factors contributes to a false idea of the taxpayer about his own abilities and the depth of economic knowledge, creates the illusion of a minimal probability of an unfavorable outcome and is supported by the fear of losses.

Key words: *taxpayer, behavioral finance, tax evasion, perspective theory, deviant behavior.*

УДК. 336.132.1

DOI 10.31395/2415-8240-2020-97-2-108-115

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ СКЛАДОВОЇ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У МЕЖАХ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

О. Т. Прокопчук, кандидат економічних наук

Ю. В. Улянич, кандидат економічних наук

С. А. Пташник, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

Реформувати місцеву автономію та місцеву організаційну владу повноцінно розпочато в Україні з 2015 року. Децентралізація — одна з найбільших змін в процесі європейської інтеграції, спрямованих на формування реального місцевого автономного управління, починаючи із базового рівня — об'єднаних громад. Новостворена громада об'єднаних територій повинна мати можливість забезпечувати існуючу владу та надавати державні послуги на належному рівні. Основний рівень соціально-економічної стабільності в адміністративному регіоні значною мірою залежить від відповідності та балансу між отриманими фінансовими ресурсами та повноваженнями.. Очікується, що запровадження ринку сільськогосподарської землі може спричинити значні зміни в структурі податків об'єднаних громад окремих регіонів. На статус і тенденції формування і розвитку місцевих бюджетів впливають певні положення нормативної бази. В даний час дохідна частина бюджету місцевих органів влади занадто покладається на державні програми та гранти, що ускладнює роботу місцевих громад в процесі самостійного стимулювання їх економічного розвитку.

Ключові слова: *бюджет, децентралізація, місцеві бюджети, місцеві податки, ринок землі, об'єднані територіальні громади.*

Постановка проблеми. Децентралізація є однією з найважливіших змін у процесі європейської інтеграції, спрямованої на формування реального